

■ ■ ■ ■ ■ ЕКОНОМІКА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ
ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 332.142.4

**ПРИНЦИПИ ТА ФАКТОРИ
ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ
РЕГІОНУ НА ОСНОВІ
УПРАВЛІННЯ ЙОГО
СТРАТЕГІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ©**

В.О. ШПИЛЬОВА,
*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки, фінансів,
обліку і аудиту,
ЧФ ПВНЗ «Європейський
університет».*

В.В. БЛИК,
*доктор економічних наук, доцент,
директор ННЦ «Інститут
післядипломної освіти
та курсової підготовки»,
Черкаський національний Університет
ім. Богдана Хмельницького.
(м. Черкаси)*

Визначено основні принципи розвитку регіонів України за умов пошуку шляхів та засобів управління стратегічним потенціалом регіону. Узагальнено цілі та засоби розвитку регіональних соціально-економічних систем України в сучасних умовах та на їх основі представлено концептуальну схему інституційного розвитку регіону. Уточнено термін «регіональний капітал економічного розвитку» та досліджено інтенсивні та екстенсивні фактори економічного зростання. Зазначено, що сталість розвитку проблемних регіонів України та пошук засобів управління їх стратегічним потенціалом значною мірою залежить від інноваційної складової та її відповідності сучасним загальним світовим тенденціям. Визначено інноваційний, креативний та маркетинговий потенціали регіону як важливі компоненти системи стратегічного потенціалу, які є основою для зростання внутрішнього сукупного попиту населення, що є фундаментом самодостатності регіону.

Ключові слова: регіон, економічне зростання регіону; фактори економічного зростання, стратегічний потенціал, інституційний розвиток, інноваційна складова стратегічного потенціалу.

Рис.: 1. Літ.: 12.

Постановка проблеми. Сталий розвиток України та подолання системно-структурних кризових явищ в національній економіці безпосередньо залежать від спроможності її регіонів вирішити накопичені впродовж останніх двадцяти років та ускладнені світовою фінансовою кризою проблеми (виробничо-господарські, соціальні, економічні, інституційні, екологічні, інфраструктурні тощо) та вийти на шлях економічного зростання. Територіальна організація регіонального розвитку на

© В.О. ШПИЛЬОВА, В.В. БЛИК, 2018

наукових засадах дозволяє оптимізувати процеси виведення регіонів з кризового стану, використати дієвий та апробований інструментарій розвитку регіонів, забезпечити рівномірність економічного зростання.

Комплексний розвиток регіонів України значною мірою визначається величиною й ефективністю використання стратегічного потенціалу, зосередженого на даній території, складові елементи якого становлять базис для більш успішного проведення регіональної політики, національної політики зниження регіональних диспропорцій і більш збалансованого розвитку територіальних утворень. Закономірно, що конкурентні переваги отримує той регіон, який сформував стратегічний потенціал та забезпечив його ефективне використання для реалізації територіальних стратегій в умовах конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий внесок у вирішення багатоаспектних проблем економічного зростання регіонів зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: Ю.М. Алексєєв, Ю.Г. Волков, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, М.І. Долішній, К.І. Оксенюк, Т.М. Качала, А.В. Попов, Л.Г. Чернюк та ін.

Відаючи належне теоретичній та практичній цінності наукових досліджень, слід зазначити, що потребують подальшої систематизації та удосконалення наукові підходи до визначення пріоритетних принципів та факторів економічного зростання регіонів, конкурентних переваг, особливо з огляду на необхідність управління їх стратегічним потенціалом.

Метою дослідження є ідентифікація основних принципів та факторів економічного зростання регіонів України на основі управління стратегічним потенціалом».

Основні результати дослідження. Узагальнення та критичний аналіз принципів регіонального розвитку, що виокремлені представниками вітчизняних та зарубіжних наукових шкіл з регіоналістики [1-11], дозволяє визначити такі основні принципи розвитку регіонів України за умов пошуку шляхів та засобів управління стратегічним потенціалом регіону: цілісність, структурність, динамічність, саморегуляція, емерджентність, ієрархічність. Принцип цілісності полягає в тому, що всі елементи соціально-економічної системи проблемного регіону мають бути засобами досягнення спільних цілей, які постають перед системою в цілому. Принцип структурності відображає можливість опису соціально-економічної системи проблемного регіону через встановлення її структури, визначення взаємозалежності між структурою та середовищем. Принцип динамічності виявляється зміною значень і варіацією показників, що характеризують процес. Принцип саморегуляції відображає властивість регіональної соціально-економічної системи до відновлення внутрішніх параметрів після будь-яких природних або антропогенних змін. Принцип емерджентності – це результат виникнення між елементами регіональної соціально-економічної системи синергетичних зв'язків, які забезпечують зростання загального ефекту до обсягів більших, ніж сума ефектів окремо взятих елементів системи, що діють (функціонують) незалежно. Принцип ієрархічності передбачає утворення цілісного об'єкту функціонально різнотипних систем, структурно взаємопов'язаних ієрархічною підлеглистю і функціонально об'єднаних з метою досягнення заданих цілей за певних умов.

Узагальнити цілі та засоби розвитку регіональних соціально-економічних систем України в сучасних умовах доцільно наступним чином: головна мета – довготривалий регіональний розвиток на засадах інтеграції та модернізації, основний

засіб та одночасно одна з найважливіших умов реалізації мети – збалансоване функціонування й розвиток регіонального господарства, як матеріальної основи регіональної системи, та забезпечення прискорення виходу регіонів, насамперед проблемних, з кризового стану. Враховуючи вищезазначене, а також основні характеристики, що надають комплексне уявлення про соціально-економічний стан регіону (функціонування (збереження функцій, підтримка існуючих зовнішніх і внутрішніх зв'язків, що забезпечують цілісність регіональної системи та її якісну визначеність), розвиток (набуття нових якостей, що забезпечують сталість та рефлексивність системи до умов зовнішнього середовища, тривале збереження базових умов для збалансованого відтворення регіонального потенціалу) і занепад (виникнення нових якостей і властивостей, що розбалансовують регіональну систему та знижують її стійкість) та згруповані за рівнем впливу на регіональний розвиток інституції, концептуальну схему інституційного розвитку регіону доцільно представити наступним чином (рис. 1).

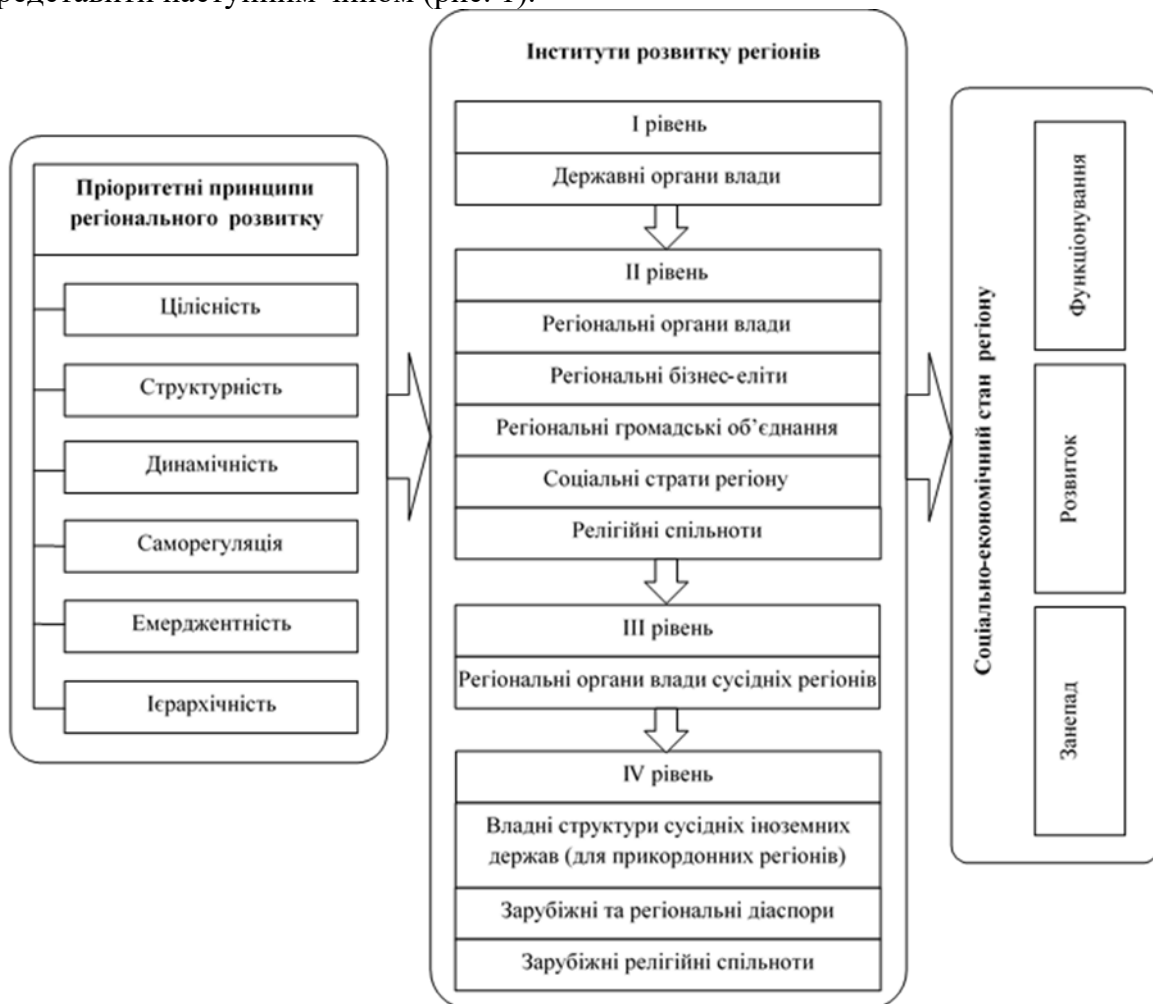

Рис. 1. Концептуальна схема інституційного розвитку регіону

Нині майже всі публікації вчених-економістів тією чи іншою мірою торкаються питань економічного зростання та розвитку. Це пов'язано, насамперед, із тим, що проблема економічного зростання, його темпів, якості, складових поєднується із найважливішими проблем суспільного розвитку в будь-якій

суспільно-економічній системі. Критичний аналіз наукових досліджень, присвячених проблемам економічного зростання регіонального розвитку та напрямам управління його стратегічним потенціалом, дозволяє уточнити термін «регіональний капітал економічного розвитку» як сукупність умов і факторів, що дозволяють здійснювати структурну перебудову економіки, забезпечують збалансоване накопичення продуктивного і споживчого багатства в розмірах, достатніх для підвищення якості життя населення регіону.

Фактори економічного зростання є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. У залежності від характеру зростання (кількісного і якісного) досить поширеним є розподіл факторів на інтенсивні та екстенсивні. До екстенсивних належать: зростання обсягів інвестицій за збереження існуючого рівня технологій, числа зайнятих працівників, обсягів споживання сировини, матеріалів, палива та інших елементів оборотного капіталу. До інтенсивних факторів зростання зазвичай відносять: прискорення науково-технічного прогресу; зростання кваліфікації працівників, оптимізація використання основних і оборотних засобів; підвищення ефективності господарської діяльності тощо.

Узагальнення та критичний аналіз факторів розвитку регіонів [1-11] дозволив виокремити найсуттєвіші з них, що дозволяють забезпечити сталість розвитку проблемних регіонів України та пошук засобів управління його стратегічним потенціалом.

Стратегічний потенціал регіону слід розглядати як сукупність потенційних можливостей та конкурентних переваг, які можуть бути використані для досягнення стратегії регіонального розвитку [5], а його основними складовими є ресурсно-сировинний, інвестиційний, інноваційний, підприємницький, виробничий, фінансовий, та креативний потенціал.

Низький рівень інвестиційної активності та ефективності інвестицій в Україні протягом тривалого періоду призвів до утворення у виробництві значних обсягів фізично і морально зношеного основного капіталу. Незважаючи на низький рівень використання виробничих потужностей, їх недозавантажені частини найчастіше не можуть розглядатися в якості резервної складової через невідповідності в структурі попиту і використовуваних застарілих технологій. Середній фактичний термін служби активної частини основних засобів сьогодні досягає 28-30 років. Якщо порівняти цей показник із нормативами щодо граничного терміну експлуатації машин та устаткування в процесі виробничої діяльності, які є чинними в більшості країн з розвинутою економікою, де цей термін складає 10 років, то можна констатувати суттєве перевищення (майже в три рази) у вітчизняній практиці господарювання економічно доцільної межі використання основних засобів у виробничому процесі. Низькі темпи вибуття основних засобів консервують застарілу структуру виробничого апарату, перешкоджають реструктуризації виробництва. Тому доволі важливим для поживлення економіки є зростання інвестицій на модернізацію і технічне оновлення основних засобів, і, в першу чергу, для створення значної кількості малих підприємств, здатних за відносно невеликих витрат випускати широкий асортимент товарів народного споживання, виконувати замовлення корпорацій з виробництва деталей та вузлів. Досвід низки великих підприємств показує, що вони за рахунок швидшого обороту капіталу збільшують доходи і накопичення для розширеного відтворення та фінансування витрат на

розвиток регіональних господарських систем. Але збільшення капіталовкладень є доцільним насамперед в тих сферах виробничої і науково-технічної діяльності, які можуть забезпечити в короткотерміновій перспективі значне зростання випуску продукції переробних галузей, що суттєво впливають на розвиток промисловості та сільського господарства, а зрештою і на зростання реальних доходів населення. Саме тому слід виходити з виваженого, науково обґрунтованого розрахунку підвищення економічної ефективності.

Ще одним фактором, що впливає на динаміку економічного зростання та на формування його стратегічного потенціалу є підприємницька здатність, яка за своєю суттю є специфічним механізмом реалізації спроможності людини до ведення бізнесу в умовах функціонуючої моделі ринкових відносин. Слід констатувати, що максимальна реалізація підприємницького потенціалу та здібностей можлива в умовах найбільшої ліберальності соціально-економічної системи, мінімального рівня державного регулювання економічних відносин, який чітко регламентований нормами чинного законодавства. Підприємницькі здібності, компетенції, рівень професіоналізму, ініціативність та здатність до релевантної оцінки ринкового середовища та прийняття відповідних рішень – основні характеристики успішного підприємця, що забезпечує реалізацію підприємницького потенціалу, а наявність значного числа таких економічних агентів забезпечує формування підприємницького фактору, що своєю чергою робить можливим сталий економічний розвиток соціально-економічної системи.

Стратегічний потенціал економічного розвитку значною мірою залежить від інноваційної складової та її відповідності сучасним загальним світовим тенденціям, основними рисами яких у сучасній літературі виділені: гуманізація технологічного прогресу, екологізації технологічного прогресу, засвоєння та розповсюдження принципово нових безвідходних технологій, джерел відновлюваної енергії, засобів моніторингу навколишнього середовища.

Саме тому в Україні, незважаючи на скрутні умови посткризового відновлення, слід збільшувати асигнування на НДДКР, враховуючи їх значення для майбутнього розвитку суспільного виробництва. Тоді як в більшості країн світу відзначається прагнення до розвитку науково-технічного потенціалу, в Україні простежується прямо протилежна тенденція – до його руйнування.

Інноваційний потенціал передбачає новітні види продукції, новітні схеми та методи управління, новітні маркетингові заходи, що сприяє стратегічному розвитку. Як на рівні країн, так і на рівні регіонів спостерігаються наступні тенденції розвитку інноваційної діяльності, які впливають на формування стратегічного потенціалу і, на думку В. М. Геєця, полягають у наступному:

- проблеми освоєння технологічних інновацій у промисловості є ключовими для більшості розвинених країн та регіонів;
- інтелектуальний продукт досліджень є першоосновою виробничих інновацій, тобто сформувався вид товару як результат інтелектуальної діяльності;
- розвивається ринок технологій та ліцензій, при цьому система охорони промислової власності стає обов'язковим атрибутом розвинутих країн та регіонів [1].

Не варто також забувати про креативний потенціал регіону, який надає оцінку стану та якості освіти в регіоні та наукового потенціалу області. Стан освіти в регіоні,

доступність її отримання, а, головне, її якість та відповідність світовим стандартам, обумовлюють формування людського капіталу, який останнім часом в науковій літературі виокремлено як основний ресурс розвитку господарської системи.

Важливим компонентом системи стратегічного потенціалу виступає маркетинговий потенціал, спрямований на забезпечення економічної та соціальної кон'юнктури регіону завдяки плануванню і реалізації ефективних регіональних маркетингових заходів для забезпечення конкурентоспроможності товарів, що виготовляються на території регіону на вітчизняному та світових ринках. За рахунок розвитку та впровадження передових маркетингових технологій підвищиться ефективність діяльності підприємств регіону, що в свою чергу зумовить зростання доходів працівників, покращення умов праці та відпочинку, і забезпечить не лише інвестиційну привабливість регіону, а й залучення висококваліфікованої робочої сили [8].

Стратегічним завданням регіонів стає найбільш повне використання маркетингового потенціалу. Виявлення невикористаних раніше резервів, більш ефективне використання наявних ресурсів дозволить регіону знайти своє місце на ринку і буде передумовою для перемоги у конкурентній боротьбі.

Фактором зростання внутрішнього сукупного попиту населення є переорієнтація споживання з імпорتنих на вітчизняні товари, незважаючи на скорочення витрат на кінцеве споживання домашніх господарств у порівнянних цінах. Однією з його складових повинні стати додаткові джерела кредитування населення, стимулювання попиту населення через іпотечне кредитування і систему споживчого кредиту. Такі методи широко використовуються в зарубіжних країнах і дозволяють державі регулювати рівень споживання для стимулювання виробництва. У нашій країні подібні заходи доцільно зробити пріоритетними при проведенні державної економічної політики щодо створення умов для регіонального економічного розвитку.

Висновки. Підсумовуючи викладене треба наголосити, що за рахунок ефективного функціонування регіону на основі використання природних, матеріально-технічних і людських ресурсів, регіональних конкурентних переваг можна досягнути поставлених завдань соціально-економічного розвитку регіону. Основними принципами розвитку проблемних регіонів України є: цілісність, структурність, динамічність, саморегуляція, емерджентність, ієрархічність. Найсуттєвішими факторами, що дозволяють забезпечити сталість розвитку регіонів України є: модернізація регіональної економіки; зростання конкуренції на регіональних ринках; стратегічний потенціал, що становить фундамент самодостатності регіону, формує ресурс забезпечення його інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності на вітчизняному та світовому ринках.

Список використаних джерел

1. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: в 3 т. / за ред. В. М. Геєця. Київ: Фенікс, 2007. 543 с.
2. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: учебник для вузов. Москва: ГУВШЭ, 2000. 495 с.
3. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / за ред. З.С. Варналія. – Київ: НІСД, 2007. 820 с.
4. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В.Є. Воротіна. Київ: НІСД, 2010. 288 с.

5. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети: монографія. Київ. Наукова думка, 2006. 512 с.
6. Оксенюк К. Економічний зміст стратегічного потенціалу регіону. *Економічні науки. Серія «Регіональна економіка»*. Зб. наук. праць. Випуск 5 (17). Ч. 3. Луцьк: Луцький національний технічний університет, 2008. 325 с.
7. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. В.М. Гейця. Київ: Фенікс, 2003. 1008 с.
8. Качала Т.М. Методологічні основи організації управління інтеграційними процесами в регіоні: монографія / Т.М. Качала, В.В. Кондратюк. Черкаси: Вид-во Чабаненко Ю.А., 2009. 252 с.
9. Маркетинговий потенціал регіону: проблеми та шляхи їх подолання: монографія / Мікловда В.П. та ін. Ужгород: Ліра, 2009. 208с.
10. Продуктивні сили економічних районів України /Б.М. Данилишин та ін. *НАН України, Рада по вивч. продукт. сил України*. Київ: Нічлава, 2000. 517 с.
11. Пчелинцев О.С. Региональная экономика в системе устойчивого развития / О.С. Пчелинцев. *Ин-т народнохоз. прогнозир. РАН*. Москва: Наука, 2004. 258 с.
12. Регион: к новому качеству управления / под ред. Ю.Н. Алексева, А.Н. Падучина. Москва: Луч, 2007. 320 с.

Reference

1. Geyecz` V.M. ed. (2007). The Strategic Challenges of the 21st Century to the Society and the Economy of Ukraine. Kyiv: Phoenix.
2. Granberg A.G. (2000). The author of the regio-nal economists: the guide for the nodes. Moscow: GVSHE.
3. Varnaliy Z.S. ed. (2007). Derzhavna Regionalna Politika of Ukraine: Approximation and Strategic Priorities: Myongraphy. Kyiv: NISD.
4. Vorotin V.Ye. (2010). Derzhavnye management of the regional reproduction of Ukraine: monograph. Kyiv: NISD.
5. Dolishnij M.I. (2006). Regular Politics at the ruble of the XX-XXI centuries: to find out: monographs. Kiev: Scientific Opinion.
6. Oksenyuk K. (2008). Economic content of the strategic potential of the region. *Ekonomichni nauky` . Seriya «Regional`na ekonomika»*. [Collection of scientific works. The series "Regional economy"]. Issue 5 (17). Ch. 3. Lutsk: Lutsk National Technical University. 325 p.
7. Geets V.M. ed. (2003). The eco-technologies of Ukraine: strategy and policy of development of development. Kyiv: Fenix.
8. Kachala T.M. (2009). Methodological Approaches to the Management of Intra-Economic Transactions in the Reengineering: Monographs. Cherkasy: ph Chabanenko Yu.A.
9. Miklovoda V.P. ed. (2009). Marketing potential of the region: problems and ways to overcome them: monograph. Uzhhorod: Lira.
10. Danylyshyn B. M. ed. (2000). The pro-active forces of the ecological regions of Ukraine. Kyiv: Nichlava.
11. Pchely`nczev O.S. (2004) Regainical economics in the system of artificial development Moscow: Science, 2004. 258 p. Y`n-t narodnoxoz. prognozy`rov. RAN [Institute of National Foresight. RAS], 258 p.
12. Alekseev Yu.N. ed. (2007). Region: to the new quality of control. Moscow: Luch.

**ANNOTATION
PRINCIPLES AND FACTORS OF ECONOMIC GROWTH OF THE REGION ON
THE BASIS OF MANAGEMENT OF ITS STRATEGIC POTENTIAL**

*SHPY L`OVA Vira,
Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Economics, Finance, Accounting and Audit,
BSU "European University",*

*BILY`K Viktoriya,
Doctor of Economics, Associate Professor,
Director of NSC «Institute of Postgraduate Education
and course preparation»,
Cherkassy National University Bohdan Khmelnytsky
(Cherkassy)*

The authoritative principles of the development of Ukraine's reforms are determined in terms of finding ways and means of managing the strategic potential of the region. The goals and objectives of the development of the social-economic systems of Ukraine in modern skills are generalized and on the basis of them a conceptual scheme of the institutional development of the reform is presented. The term "rational capital of the contemporary development" has been refined and the enthusiastic and extraneous facts of the contemporary outlook have been investigated. It is noted that the sustainability of the development of problematic regions of Ukraine and the search for means of controlling their strategic potential depends to a large extent on the innovation component and its conformity with contemporary global trends. The innovative, creative and marketing potentials of the region as important components of the strategic potential system, which are the basis for the growth of the internal aggregate demand of the population, which is the basis of the self-sufficiency of the region.

Key words: region, ecological region of the region; factors of economic development, strategic potential, institutional development, innovative component of strategic potential.

Fig.: 1. Lit.: 12.

**АННОТАЦИЯ
ПРИНЦИПЫ И ФАКТОРЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА РЕГИОНА НА
ОСНОВЕ УПРАВЛЕНИЯ ЕГО СТРАТЕГИЧЕСКИМ ПОТЕНЦИАЛОМ**

*ШПИЛЕВАЯ Вера Алексеевна,
доктор экономических наук, профессор,
заведующая кафедрой экономики, финансов, учета и аудита,
ЧФ ЧВУЗ «Европейский университет»,*

*БИЛЫК Виктория Викторовна,
доктор экономических наук, доцент,
директор НИЦ «Институт последипломного образования
и курсовой подготовки»,
Черкасский национальный университет им. Богдана Хмельницкого
(г. Черкасы)*

Определены основные принципы развития регионов Украины в условиях поиска путей и средств управления стратегическим потенциалом региона. Сделан обзор целей и способов развития региональных социально-экономических систем Украины в

современных условиях и на их основе представлена концептуальная схема институционального развития региона. Уточнён термин «региональный капитал экономического развития» и исследованы интенсивные и экстенсивные факторы экономического роста. Отмечено, что устойчивость развития проблемных регионов Украины и поиск средств управления их стратегическим потенциалом в значительной степени зависит от инновационной составляющей и ее соответствия современным общим мировым тенденциям. Определены инновационный, креативный и маркетинговый потенциалы региона как важные компоненты системы стратегического потенциала, которые являются основой для роста внутреннего совокупного спроса населения как фундамента самодостаточности региона.

Ключевые слова: регион, экономический рост региона; факторы экономического роста, стратегический потенциал, институциональное развитие, инновационная составляющая стратегического потенциала.

Рис.: 1. Лит.: 12.

Інформація про авторів

ШПИЛЬОВА Віра Олексіївна – д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки, фінансів, обліку і аудиту, ЧФ ПВНЗ «Європейський університет».

БЛИК Вікторія Вікторівна – д.е.н., доцент, директор ННЦ «Інститут післядипломної освіти та курсової підготовки», Черкаський національний Університет ім. Богдана Хмельницького.

SHPYL`OVA Vira – Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Economics, Finance, Accounting and Audit, BSU "European University"

BILYK Viktoriya – Doctor of Economics, Associate Professor, Director of NSC «Institute of Postgraduate Education and course preparation», Cherkassy National University Bohdan Khmelnytsky.

ШПИЛЕВАЯ Вера Алексеевна – д.э.н., профессор, заведующая кафедрой экономики, финансов, учета и аудита, ЧФ ЧВУЗ «Европейский университет».

БИЛЫК Виктория Викторовна – д.э.н., доцент, директор ННЦ «Институт последипломного образования и курсовой подготовки», Черкасский национальный университет им. Богдана Хмельницкого.

